

Zhodnotenie úrovne trestnej činnosti úžery na Slovensku

Anotácia: Príspevok poukazuje na zmenu právnej úpravy príslušných zákonov, ktoré v súhrne tvoria účinnejší nástroj na ochranu práv občanov pred úžerníckymi praktikami. V príspevku sú prezentované aj výsledky vlastného výskumu, ktorým autori chceli zmapovať úroveň trestnej činnosti páchanej formou úžery za príslušné obdobie a prostredníctvom dotazníka zistiť názory na túto trestnú činnosť u jednotlivých respondentov.

KLúčové slová: Úžera, úžerník, výskum, trestná činnosť, právny úkon, exekúcia, vyšetrovateľ, rómska menšina, obeť úžery.

To, že úžera predstavuje protispoločenský jav, netreba zvlášť pripomínať, pokiaľ ide o negatívne dosahy na určitých členov spoločnosti. Uvedené potvrdzuje aj to, že po päťdesiatich rokoch bol opätovne zákonom č. 106/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a o zmene doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 106/2014“), s účinnosťou od 01. 06. 2014 do Občianskeho zákonníka zavedený pojem úžera, ktorý z neho „vypadol“ ešte v čase komunizmu (v roku 1964). Ide o rozšírenie dôvodov neplatnosti právneho úkonu na základe ustanovenia § 39a Občianskeho zákonníka, v intenciách ktorého nie je platný právny úkon, ak bol urobený fyzickou osobou (nepodnikateľom), ktorá zneužila niečiu tieseň, neskúsenosť, rozumovú vyspelosť, rozrušenie, dôverčivosť, ľahkomyselnosť, finančnú závislosť, neschopnosť plniť záväzky druhej strany a dala sebe alebo inému sľúbiť alebo poskytnúť plnenie, ktorého majetková hodnota je vzhľadom na vzájomné plnenie v hrubom nepomere (§ 39a Občianskeho zákonníka). Touto novelou sa taktiež zamedzilo nekalým obchodným praktikám a používaniu neprijateľných zmluvných podmienok, ktoré s obľubou používali nebankové subjekty. Na základe tejto novely nie je prípustné zabezpečenie splnenia záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy prostredníctvom zabezpečovacieho prevodu práva k nehnuteľnosti. Taktiež je neprípustné previesť práva a povinnosti zo zmluvy na iného dodávateľa bez súhlasu spotrebiteľa, ak by prevodom došlo k zhoršeniu vymožitelnosti alebo zabezpečenia pohľadávky spotrebiteľa. Na základe týchto zmien sa neprijateľnosť zmluvných podmienok hodnotí so zreteľom na povahu tovaru alebo služieb, na ktoré bola zmluva uzatvorená. Samozrejme prihliada sa aj na všetky okolnosti súvisiace s uzatvorením zmluvy v čase uzatvorenia zmluvy a na všetky ostatné podmienky zmluvy alebo na inú zmluvu, od ktorej závisí.

Vzhľadom na to, že dlžníci aj pri dosť nízkych sumách prichádzali o svoje nehnuteľnosti, zákonom č. 106/2014 Z. z. došlo aj k zmene zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti v znení neskorších predpisov. Touto novelou sa zakazuje vykonanie exekúcie predajom nehnuteľnosti, v ktorej má povinný hlásený trvalý pobyt alebo prechodný pobyt, ak pohľadávka bez príslušenstva ku dňu doručenia návrhu na vykonanie exekúcie neprevyšuje 2 000 eur. Uvedená právna ochrana vyplynula zo zistení, že aj pri drobných pohrádkach dochádzalo v rozpore s dobrými mravmi k vymáhaniu plnenia, ktoré malo neraz svoj základ v neprijateľných zmluvných podmienkach. Aj nebankové spoločnosti využívali nedostatky právnej úpravy a spotrebiteľom poskytovali finančné prostriedky pri celkových nákladoch, ktoré v porovnaní s požičanou sumou dosahovali niekedy až stovky percent zvýšenia.

Zákon č. 106/2014 Z. z. sa neobmedzil na ochranu občanov proti úžere len v Občianskom zákonníku, ale boli novelizované aj ďalšie ustanovenia príslušných zákonov:

- zákon č. 128/2002 Z. z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,

- zákon č. 527/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách a o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení v znení neskorších predpisov.

Vo všeobecnosti možno povedať, že všetky zapracované zmeny a doplnenia uvedených zákonov vo svojom súhrne tvoria komplexnú systematicky prepojenú spotrebiteľskú úpravu, ktorej cieľom je ochrániť práva občanov pred úžerníckymi praktikami poskytovateľov úverov a pôžičiek. Taktiež ide o zlepšenie postavenia občanov v exekúciách a o snahu predchádzať manipuláciám pri dobrovoľných dražbách. Snahou novely je tiež sprísniť úpravu a poskytovanie spotrebiteľských úverov a zvýšiť ochranu spotrebiteľa pri kúpe tovarov alebo služieb upravením osobitného práva na odstúpenie od zmluvy.¹

Zhodnotenie úrovne trestnej činnosti úžery na Slovensku

Ako už bolo uvedené, úžera predstavuje negatívny protispoločenský jav, ktorý predstavuje nielen trestnoprávny, ale aj sociálny problém. Z uvedeného dôvodu sme v rámci vlastného výskumu chceli metódou štatistického spracovania údajov zmapovať úroveň trestnej činnosti páchanej formou úžery za obdobie rokov 2007 až 2013 a prostredníctvom dotazníka zistiť názory na túto trestnú činnosť u príslušníkov Policajného zboru (ďalej len „policajť“) a občanov rómskej národnosti. S cieľom získať čo najkomplexnejšie údaje týkajúce sa úžery na Slovensku sme pracovali s evidenčno-štatistickým systémom kriminality Prezídia Policajného zboru² (ďalej len „evidenčno-štatistický systém“) a s údajmi Štatistického úradu SR.

Z údajov získaných z evidenčno-štatistického systému sme v tabuľke 1 zostavili prehľad o miere páchania trestného činu úžery za skúmané obdobie v rámci Slovenska.

Tabuľka 1 Trestná činnosť úžery na Slovensku za obdobie rokov 2007 až 2013

ROK	Celkové počty TČ úžery	Objasnené TČ	Objasnenosť TČ v %
2007	7	3	42,86
2008	10	1	10
2009	11	6	54,55
2010	4	2	50
2011	6	3	50
2012	5	0	0
2013	2	1	50

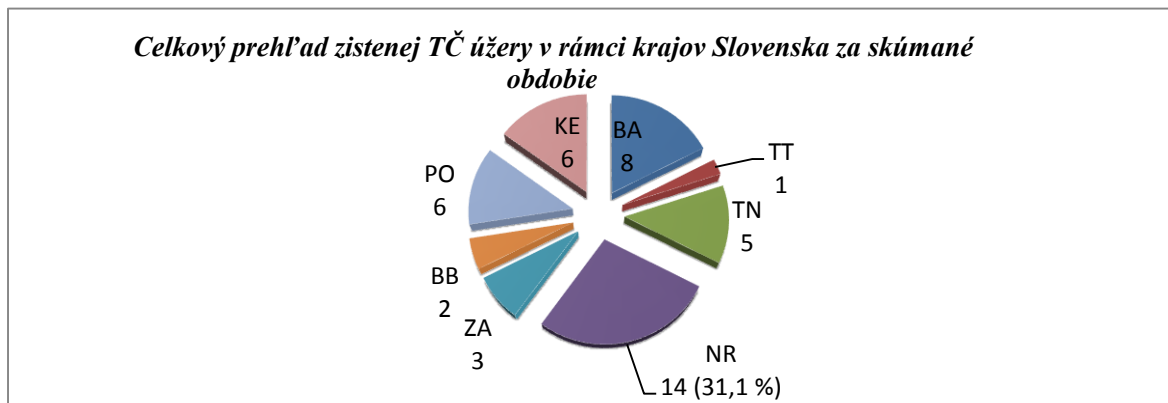
Zdroj: Prezídium Policajného zboru SR.

¹ Dôvodová správa k zákonu č. 106/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

² Pozn.: Sprostredkovateľom Evidenčno-štatistického systému kriminality Prezídia Policajného zboru SR je úrad informatiky a telekomunikácií MV SR a príslušné odbory telekomunikácií a informatiky krajských riaditeľstiev PZ v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach a Trnave. V systéme sa sústreďujú oznámenia o podozrení zo spáchania trestných činov, údaje o trestných činoch a údaje o známych páchateloch. Na zber údajov do systému sa používajú vstupné formuláre: *formulár o trestnom čine, formulár o známom páchatelovi a formulár zmien*. Samotné používanie systému je upravené v nariadení MV SR č. 108/2005 v znení nariadenia MV SR č. 178/2012 a rozkazom prezidenta PZ č. 134/2005.

Na základe týchto zistených údajov sme dospeli k záveru, že úroveň trestnej činnosti páchanej formou úžery za skúmané roky (2007– 2013) v rámci Slovenskej republiky mala kolísavú tendenciu. V roku 2007 bolo zistených 7 trestných činov úžery, pričom v roku 2008 bol zaznamenaný nárast o 3 trestné činy. V roku 2009 bol zaznamenaný najväčší výskyt tejto trestnej činnosti za skúmané obdobie, v počte 11 zistených prípadov úžery. V roku 2010 nastal výrazný pokles z 11 trestných činov na 4 trestné činy v rámci Slovenskej republiky. Následne v roku 2011 bol zaznamenaný mierny nárast, kde bolo zistených 6 prípadov úžery. Rok 2012 v rámci jednotlivých krajov priniesol oproti predchádzajúcemu roku výrazný nárast pre Nitriansky kraj, keďže v tomto kraji bol počet zistených prípadov úžery o 3 vyšší ako v roku 2011. Aj napriek týmto zisteniam rok 2012 priniesol v rámci Slovenskej republiky so svojimi 5 zisteniami úžery miernejší pokles, keďže oproti roku 2011 bol zaznamenaný počet prípadov úžery nižší o 1. Najvýraznejší pokles fenoménu úžery bol zaznamenaný v roku 2013, keď v rámci Slovenskej republiky boli zaznamenané iba 2 prípady úžery, čo je v porovnaní s rokom 2009 pokles o 9 prípadov úžery. Ak chceme byť konkrétnejší, tak 1 prípad úžery bol zistený v Bratislavskom kraji a 1 prípad úžery bol zistený v Prešovskom kraji, čo pre tieto kraje znamená oproti roku 2012 nárast o 100 %.

Graf 1 Celkový prehľad zistenej TČ úžery v rámci krajov Slovenska za skúmané obdobie

Zdroj: Prezídium Policajného zboru SR.

Naším základným zistením bolo to, že za skúmané obdobie v rámci Slovenskej republiky bolo od roku 2007 do roku 2013 zaznamenaných (zistených) 45 prípadov úžery. Najvyšší podiel na tom mal Nitriansky kraj a hneď za ním nasledoval Bratislavský kraj s počtom 8 prípadov úžery. Ak chceme byť konkrétnejší, tak za skúmané obdobie bolo v Nitrianskom kraji zaznamenaných až 14 prípadov úžery, čo predstavuje 31,1 % z celkového počtu zistených prípadov úžery. Najnižšia miera páchania tejto trestnej činnosti v rámci krajov bola zaznamenaná v Trnavskom kraji, kde bol v rámci celého skúmaného obdobia zistený iba 1 prípad úžery. Veľmi dôležitým zistením bol stupeň objasnenosti tohto trestnoprávne relevantného konania, resp. úspešnosť operatívnych zložiek a orgánov činných v trestnom konaní pri jeho odhaľovaní. Za všetky skúmané roky, teda roky 2007 – 2013, sa úroveň objasnenosti pohybovala na úrovni 35,5 %. t. z., že z celkového počtu bolo objasnených iba 16 prípadov úžery.

Keďže úžera je vysoko latentná trestná činnosť, vyskytujúca sa v prevažne uzavretých komunitách, je možné sa domnievať, že údaje z evidenčno-štatistického systému nie sú úplne objektívne, keďže predstavujú iba registrovanú trestnú činnosť. Ak by bolo možné zaznamenať mieru jej latencie, určite by sa reálne čísla úžery pohybovali v inom rozsahu. Uvedenému tvrdeniu nasvedčuje aj to, že v rámci skúmaného obdobia nebol najväčší výskyt úžery zaznamenaný v krajoch s najväčším výskytom rómskych osád. Ak vychádzame zo

všeobecného tvrdenia, že úžera predstavuje prevažne kriminalitu s etnickým prvkom, tak nepochybne jej výskyt by mal byť najvyšší v Košickom a Prešovskom kraji.³ V Košickom kraji je spolu 23 obcí, kde evidujú viac ako 20 % príslušníkov rómskeho etnika a viac ako každý piaty občan je osobou s príslušnosťou k označenému etniku aj v 22 obciach v Prešovskom kraji. Na známom Luníku IX v Košiciach tvoria Rómovia 44 % z celkového počtu obyvateľov.

Na naplnenie cieľa nášho výskumu, sme si stanovili štyri hypotézy. Prvá nami zvolená hypotéza predpokladala, že *zvýšená miera trestnej činnosti páchanej formou úžery je medzi občanmi so zvýšeným počtom rómskej populácie*, čo sa nepotvrdilo. Uvedený predpoklad sa nepotvrdil, aj keď je vo všeobecnosti známe, že najohrozenejšou skupinou obyvateľstva podľa etnicity pri páchaní úžery je práve rómske obyvateľstvo. Z analýzy údajov získaných z evidenčno-štatistického systému vyplynulo, že v rámci skúmaného obdobia nebol zaznamenaný najväčší výskyt úžery v krajoch s najväčším výskytom rómskych osád, tak ako sa predpokladalo. Ak by uvedené tvrdenie bolo pravdivé, tak nepochybne výskyt úžery by bol najvyšší v Košickom a Prešovskom kraji. Zaujímavým výsledkom tohto zistenia je teda skutočnosť, že aj keď najrizikovejšou skupinou pri úžere sú Rómovia, nemusia predstavovať rizikovú skupinu práve v tých regiónoch, kde majú najväčšie zastúpenie, čo v konečnom dôsledku potvrdzujú aj údaje z evidenčno-štatistického systému. V obsahu druhej hypotézy sme sformulovali predpoklad, podľa ktorého *zvýšená miera trestnej činnosti páchanej formou úžery má byť medzi občanmi so zvýšeným počtom nezamestnaného obyvateľstva*. Ani tento predpoklad sa nepotvrdil, keďže z výsledkov analýzy údajov získaných z evidenčno-štatistického systému vyplynulo, že v rámci skúmaného obdobia bol najväčší výskyt úžery zaznamenaný v Nitrianskom kraji, ktorého priemerná úroveň nezamestnanosti sa za skúmané obdobie pohybovala na úrovni 12,52 %.⁴ Ak by predpoklad obsiahnutý v hypotéze II bol pravdivý, tak by mal byť najvyšší výskyt úžery zaznamenaný v Prešovskom (19,35 %) a Banskobystrickom kraji (18,26 %). Nepotvrdenie tejto hypotézy je možné vyvodit' zo štatistických údajov Prezídia Policajného zboru a z údajov usporiadaných v tabuľke 2.

Tabuľka 2 Priemerná úroveň nezamestnanosti za skúmané obdobie v rámci krajov SR

Územie (kraj)	Priemerná miera evidovanej nezamestnanosti	Územie (kraj)	Priemerná miera evidovanej nezamestnanosti
Bratislavský kraj	6,16 %	Žilinský kraj	12,51 %
Trnavský kraj	9,16 %	Banskobystrický kraj	18,26 %
Trenčiansky kraj	10,74 %	Prešovský kraj	19,35 %
Nitriansky kraj	12,52 %	Košický kraj	17,23 %

Zdroj: Stránka Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

³ Pozn. Najviac rómskych osád je evidovaných v Prešovskom kraji s počtom 250. Košický kraj ich eviduje okolo 170. V Banskobystrickom kraji je takýchto osád asi 110, Trnavský kraj eviduje do 40, Nitriansky 24, Trenčiansky 12 a Bratislavský 11 osád. Najmenej – 8 osád majú na území Žilinského kraja.

⁴Poz. údaje o výške miery nezamestnanosti v rámci krajov SR boli získané zo stránky Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2013.html?page_id=268686.

Ďalšia sformulovaná hypotéza predpokladala, že *zvýšená miera trestnej činnosti páchanej formou úžery je medzi občanmi bez vzdelania, resp. so základným vzdelaním*, čo sa našim výskumom taktiež nepotvrdilo, keďže výsledky analýzy údajov získaných z evidenčno-štatistického systému poukazujú na to, že v rámci skúmaného obdobia bol zaznamenaný najväčší výskyt úžery v Nitrianskom kraji. Ak by predpoklad obsiahnutý v tejto hypotéze bol pravdivý, tak by mal byť najvyšší výskyt úžery zaznamenaný v Prešovskom kraji, kde je najviac obyvateľov bez vzdelania, resp. so základným vzdelaním. Údaje poukazujúce na vzdelanostnú úroveň obyvateľov SR boli získané zo stránky Štatistického úradu SR a v tabuľke 3 sú usporiadané podľa jednotlivých krajov.

Tabuľka 3 Vzdelanostná úroveň obyvateľov SR podľa krajov

Kraj	Počet obyvateľov	Dosiiahnuté vzdelanie					
		základné	učňovské	stredné odborné	úplné stredné	vyššie odborné	bez vzdelania
BA	602 436	9,6 %	9,2 %	7,9 %	5,8 %	2,2 %	13,7 %
TT	554 741	16,5 %	16,2 %	10,2 %	4,2 %	1,5 %	14,3 %
TN	594 328	12,9 %	15,0 %	12,0 %	3,8 %	1,4 %	13,7 %
NR	689 867	17,0 %	15,7 %	10,1 %	4,4 %	1,4 %	13,9 %
ZA	688 851	13,9 %	13,7 %	11,0 %	3,9 %	1,4 %	16,5 %
BB	660 563	16,4 %	13,3 %	9,2 %	4,2 %	1,5 %	14,9 %
PO	814 527	17,0 %	12,8 %	8,9 %	4,0 %	1,2 %	19,0 %
KE	791 723	15,5 %	11,7 %	8,5 %	4,6 %	1,5 %	17,7 %

Zdroj: Údaje z posledného sčítania obyvateľov.⁵

Posledná sformulovaná hypotéza vychádzala z predpokladu, že *zvýšenú mieru trestnej činnosti páchanej formou úžery zaznamenáme medzi občanmi v dôchodkovom veku (65 +)*, čo sa aj **potvrdilo**. Verifikácia tejto hypotézy sa uskutočnila na základe analýzy údajov z evidenčno-štatistického systému a Štatistického úradu SR. Výsledky získaných údajov poukazujú na zvýšený výskyt úžery za skúmané obdobie v Nitrianskom kraji. V tomto kraji žije 13,9 % obyvateľov v dôchodkovom veku (65 +), čo predstavuje 96 014 obyvateľov z celkového počtu obyvateľov tohto kraja. Potvrdenie hypotézy môže vychádzať aj zo skutočnosti, že popri Rómoch sú druhou najohrozenejšou skupinou pri úžere práve občania v dôchodkovom veku, ktorí poberajú dôchodky nižšie, ako je hranica chudoby, a po vyplatení nákladov na energie, lieky a pod., nemajú dostatok finančných prostriedkov na bežné živobytie. Zo stránky Sociálnej poisťovne vyplynulo, že k 31. 12. 2013 žilo viac ako 55 % starobných dôchodcov pod hranicou chudoby, a to z 346 eur mesačne. Potvrdenie obsahu poslednej hypotézy prezentuje aj tabuľka 4.

⁵ JUHAŠČÍKOVÁ, J. a kol. *Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR*. Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Bratislava 2012, 31 s.

Tabuľka 4 Obyvateľstvo SR podľa vekových skupín v rámci krajov

Kraj	Počet obyvateľov	Veková skupina			
		0 – 14	15 – 64	65 +	nezistená
BA	602 436	13,6 %	72,5 %	13,8 %	0,1 %
TT	554 741	13,8 %	73,2 %	13,0 %	0,0 %
TN	594 328	13,3 %	72,9 %	13,8 %	0,0 %
NR	689 867	13,5 %	72,5 %	13,9 %	0,0 %
ZA	688 851	15,9 %	72,1 %	11,9 %	0,0 %
BB	660 563	14,8 %	72,0 %	13,1 %	0,0 %
PO	814 527	18,4 %	70,6 %	11,0 %	0,0 %
KE	791 723	17,5 %	71,0 %	11,5 %	0,0 %

Zdroj: Stránka Štatistického úradu SR (údaje z posledného sčítania obyvateľov).⁶

Vyhodnotenie názorov na úžeru prezentovaných v dotazníku

Základným nástrojom druhej časti nášho výskumu a súčasne základom získania informácií bol dotazník. Dotazníkový prieskum sa zaraďuje na rozhranie kvantitatívnych a kvalitatívnych metód výskumu, keďže veľmi záleží na forme položených otázok a na možnosti vyvodenia nasledovnej a jasnej kvantifikácie. Primárnym cieľom tohto prieskumu bolo zistiť názory na trestnú činnosť úžery u jednotlivých policajtov a u príslušníkov rómskej národnosti. Z uvedeného dôvodu bol počet respondentov v počte 60, kde 30-členná vzorka pozostávala z minoritného obyvateľstva rómskej národnosti a 30-členná vzorka respondentov pozostávala z policajtov.

Séria, resp. okruh prvých otázok v dotazníku určenom pre policajtov smeroval k zisteniu základných údajov o respondentoch, teda údajov o ich veku, pohlaví, rodinnom stave a dĺžke trvania služobného pomeru v Policajnom zbore. Z alternatívy výberu nami zvolených vekových kategórií bola respondentmi zvolená ako najčastejšia veková kategória interval rokov 40 – 50 rokov, ale s minimálnym rozdielom jednej voľby pri vekovej kategórii intervalu 30 – 40 rokov. Žiaden z opýtaných respondentov nemal menej ako 30 rokov. Na základe týchto údajov je možné konštatovať, že opýtaní respondenti najčastejšie patria do vekovej kategórie 40 – 50 rokov. Zo všetkých opýtaných respondentov, ktorí sa podrobili výskumu, bolo 76,6 % mužov a 23,4 % žien, kde 80 % opýtaných malo rodinný stav ženatý/vydatá. Podľa dĺžky trvania služobného pomeru by sme mohli jednotlivých respondentov rozdeliť do dvoch hlavných skupín. Prvú skupinu tvoria respondenti, ktorých dĺžka služobného pomeru sa pohybuje v intervale 5 až 10 rokov. Druhú hlavnú skupinu tvoria respondenti s dĺžkou služobného pomeru v intervale 20 a viac rokov. Na lepšiu ilustráciu uvádzame aj grafické znázornenie (graf 2).

⁶ Štatistický úrad Slovenskej republiky. <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4>.

Graf 2 Dĺžka trvania služobného pomeru jednotlivých respondentov

Zdroj: vlastný výskum.

Prostredníctvom ďalšej série otázok v dotazníku sme chceli docieľiť získanie údajov, (resp. informácií) o výskyte a následne o prejave úžery, s ktorou sa respondenti stretli buď počas služobného zaradenia, alebo aj osobne v súkromnom živote, a nato nadväzujúce ich subjektívne vnímanie úžery. 90 % všetkých opýtaných sa s ňou nestretli osobne v súkromnom živote, ale až 60 % všetkých opýtaných sa s ňou stretlo počas služobného pomeru. Podľa položenej otázky, ktorou sme chceli zistiť jej samotné vnímanie, sa takmer celá vybraná vzorka respondentov, presnejšie 28 z 30 odpovedajúcich, zhodla, že je potrebné úžeru celkom potlačiť. Za najohrozenejšiu rizikóvu skupinu obyvateľstva podľa etnicity pri páchaní úžery bolo označené rómske obyvateľstvo, kde až 80 % všetkých opýtaných označilo práve rómske obyvateľstvo. Zvyšných 20 % pripadlo ostatným minoritným skupinám obyvateľstva a majoritnej skupine obyvateľstva v Slovenskej republike, prevažne osobám v dôchodkovom veku. Z dotazníkového prieskumu je taktiež možné vyvodit' aj hlavné príčiny úžery. Za hlavnú príčinu by sme mohli označiť chudobu, čo je „večný“ fenomén, sociálno-ekonomický jav postihujúci každú spoločnosť. Druhou hlavnou príčinou je vysoká miera nezamestnanosti. Treťou veľmi dôležitou príčinou, predovšetkým u rómskeho obyvateľstva, je nízka vzdelanostná úroveň a s tým spojená negramotnosť. Nie hlavnou, ale taktiež uvádzanou príčinou úžery v prieskume bol aj náročný spôsob jej dokazovania, keďže podľa policajtov ide o trestnú činnosť s latentným prvkom, čo podstatne sťažuje aj jej samotné vyhľadávanie. Dosť zarážajúcim zistením (resp. mienkou) je, že až 66,67 % všetkých opýtaných respondentov si myslí, že práca policajných zložiek na tomto úseku je nedostatočná. Podľa ich názorov operatívni pracovníci sú zaťažení a všetok čas venujú iba „nápadu“, čo im neumožňuje venovať sa aj vyhľadávacej činnosti na tomto úseku. Z realizovaného výskumu je možné na základe spracovaných údajov podľa veku, pohlavia a najvyššieho dosiahnutého vzdelania uviesť aj najtypickejší vzor profilu obete úžery. Profil obete úžery podľa nášho výskumu ilustrujeme v tabuľkovej forme (tabuľka 5).

Tabuľka 5 Najtypickejší vzor profilu obete úžery podľa výskumu – vyšetrotatelia

Najtypickejší vzor profilu obete úžery	
Vek	30 – 50 rokov
Pohlavie	muž/žena (nezáleží)
Najvyššie dosiahnuté vzdelanie	bez vzdelania, základné vzdelanie

Zdroj: vlastný výskum.

Ďalej z tejto série otázok vyplýva, že najčastejšou požičiavanou sumou je 100 eur pri pohybujúcich sa mesačných úrokoch okolo 100 %, pričom poškodení si požičiavajú peniaze aj s vedomím vysokých úrokov, a to z toho dôvodu, že nevidia iné riešenie, ako rýchlo získať finančnú hotovosť. Podľa výsledkov z dotazníka sú k takémuto riešeniu donútení okolnosťami v situáciách, keď nemajú na obživu, resp. na zabezpečenie základných potrieb. Pokiaľ ide o samotné potlačenie úžery, väčšina respondentov sa zhodla, že jej potlačenie až eliminácia je dosiahnuteľná. Na dosiahnutie tohto cieľa je podľa ich názoru potrebné vykonať niekoľko závažných opatrení. Ako najčastejšie opatrenie bolo uvádzané zvýšenie zamestnanosti, teda zníženie miery nezamestnanosti. Zároveň návrhy smerovali k zvýšeniu vzdelanostnej úrovne poškodených, keďže – ako vieme – pomerne vysoké percento poškodených tvorí práve rómska menšina. Jedna vlna názorov sa prikláňala aj k eventualite prijatia samostatného zákona, ktorý by stanovoval, kedy je úrok neprimeraný a kedy by sa klasifikoval ako trestný čin úžery. Ďalším prezentovaným riešením bolo venovať zvýšenú pozornosť kritickým skupinám obetí úžery a na druhej strane všimnúť si osoby, ktoré nie sú zamestnané, majú kontakt na sociálne slabšie skupiny obyvateľstva a ich spôsob života a majetok nezodpovedajú ich postaveniu v spoločnosti. Za povšimnutie stojí aj riešenie v poskytnutí možnosti požičať si menšie finančné sumy v hotovosti od štátu (resp. samosprávy) s adekvátnym úrokom.

V druhej fáze dotazníkového prieskumu sme sa pohrávali s myšlienkou vytvorenia určitého protipólu k policajtom a prieskumu sme podrobili obyvateľstvo rómskej národnosti, ktoré – ako aj výskum dokazuje – je najčastejším profilom obeť úžery. Z tohto dôvodu ide o opodstatnenú skupinu obyvateľstva, ktorá bola podrobená výskumom. Séria, resp. okruh prvých otázok v dotazníku rovnako ako v prvom prípade smeroval k zisteniu základných údajov o respondentoch, teda v tomto prípade údajov o ich veku, pohlaví, rodinnom stave, rodičovstve, vzdelaní, príslušnosti k etnickej skupine a v neposlednom rade o ich súčasnom postavení na trhu práce. Z alternatívy výberu zvolených vekových kategórií bola respondentmi zvolená najčastejšia veková kategória 30 – 40 rokov, ktorá tvorila takmer 40 % všetkých opýtaných respondentov. S miernym odstupom od najčastejšie zvolenej vekovej kategórie nasledovala veková kategória 40 – 50 rokov a 20 – 30 rokov. Zo všetkých opýtaných respondentov, ktorí sa podrobili výskumu, bolo 53,4 % mužov a 46,6 % žien, pričom 7 z 10 opýtaných bolo podľa rodinného stavu ženatý/vydatá alebo žili v jednej domácnosti so svojím druhom/družkou. Pri otázke rodičovstva sme sa pýtali na počet detí v domácnosti. Takmer 90 % respondentov mala viac ako jedno dieťa. V prípade možnosti výberu odpovede medzi variantmi jedno až tri deti alebo viac ako tri deti bol respondentmi zvolený rovnaký počet odpovedí pri jednej či druhej možnosti. Percento voľby predstavovalo 43,4 %. Pri možnosti viac detí mali respondenti uviesť ich presný počet, pričom z odpovedí vyplynul ich priemer v počte šesť detí. Pri analyzovaní vzdelanostnej štruktúry opýtaných respondentov podľa kritéria, ktoré berie do úvahy najvyššie dosiahnuté vzdelanie, mali najväčší percentuálny podiel respondenti, ktorí dosiahli len základné vzdelanie, a to bol každý druhý respondent. Podstatnú skupinu tvorili aj respondenti bez vzdelania, ktorých bolo celkovo až 1/3 všetkých opýtaných. Za zmienku stojí fakt, že len traja respondenti mali najvyššie dosiahnuté vzdelanie vyššie, než je základné vzdelanie, a to v dvoch prípadoch učňovské a v jednom prípade stredoškolské. Na ilustráciu uvádzame aj grafické znázornenie (graf 3).

Graf 3 Vzdelanostná štruktúra opýtaných respondentov podľa kritéria najvyššieho dosiahnutého vzdelania

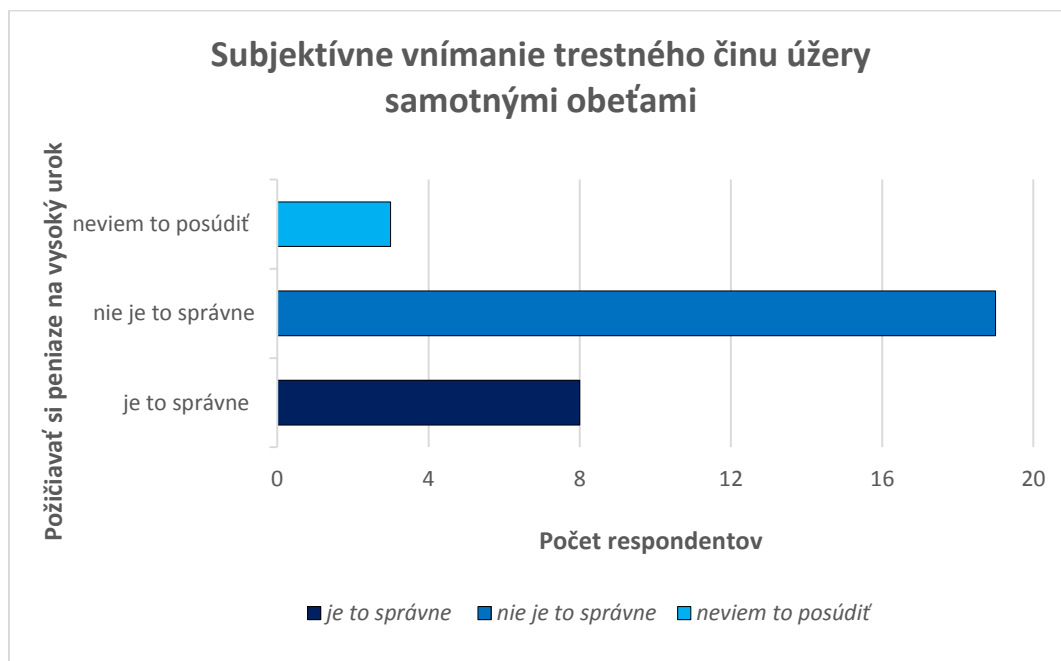
Zdroj: vlastný výskum

Pre prezentovaný výskum je do istej miery relevantná aj informácia o vnímaní sa samotných respondentov, resp. zaradení sa k príslušnej etnickej skupine. Všetci opýtaní, teda 100 % respondentov, sa zaradili k minoritnej skupine obyvateľstva, teda v našom prípade k rómskej menšine. Z dotazníkov vyplynulo, že každý druhý respondent je nezamestnaný, ale poberá sociálne dávky. Len 26,7 % z celkového počtu opýtaných pracuje. Za zmienku stojí aj fakt, že 20 % respondentov tvorili dôchodcovia. Prostredníctvom ďalšej série otázok v dotazníku sme chceli docieľiť získanie údajov, resp. informácií o tom, či sa respondenti stretli s úžerou – buď len v pasívnej forme, alebo aj osobne v súkromnom živote – a či o úžere majú dostatok informácií. Následne vyjadrovali ich subjektívne vnímanie úžery. 100 % všetkých opýtaných sa s ňou stretlo minimálne v pasívnej forme a až 53,4 % aj osobne v súkromnom živote. Teda v priemere viac ako každý druhý sa s ňou stretol aj v aktívnej forme. Na položenú otázku, ktorou sme chceli zistiť vnímanie úžery, nám až 56,7 % z vybranej vzorky respondentov (presnejšie 17 z 30) odpovedalo, že ju vnímajú ako prostriedok, resp. formu, vďaka ktorej si ľudia môžu požičať peniaze, ak ich potrebujú. Naproti tomu „len“ 43,4 % všetkých opýtaných respondentov odpovedalo, že je potrebné úžeru úplne potlačiť. Teda tu vidíme zásadný rozdiel medzi subjektívnym vnímaním úžery policajtní a rómskym obyvateľstvom. Paradoxom je, že za najohrozenejšiu rizikovú skupinu obyvateľstva podľa etnicity pri páchaní úžery bolo označené práve rómske obyvateľstvo. Pri tejto otázke sa zhodla celá vybraná vzorka respondentov. Z týchto údajov vyplýva, že rómska menšina sa síce sama vníma ako najohrozenejšia riziková skupina obyvateľstva, na ktorej je páchaná úžera, ale na druhej strane požičiavanie peňažnej hotovosti pri vysokom úroku berú ako bežný prostriedok, resp. možnosť, ako prísť rýchlo k peniazom, ktoré nutne potrebujú. Z výskumu nepochybne rezultuje to, že obe úžery si skutočne uvedomujú, že sú obeťami úžery, ale nevedia nájsť iný spôsob, prostredníctvom ktorého uspokojia svoje základné životné potreby. Tento spôsob sa im vidí ako najjednoduchší, najdostupnejší a najrýchlejší. Čo sa týka informovanosti a poznatkov o úžere, polovica respondentov si myslí, že o úžere majú dostatok informácií, a druhá polovica respondentov si, presne naopak, myslí, že o úžere má minimum informácií. Ďalším zistením je, že až 66,7 % všetkých respondentov si myslí, že práca policajných zložiek na tomto úseku je nedostatočná. Pri tejto voľbe odpovedí sa rómska menšina na desatinu percenta zhodla s odpoveďami policajtov. Len jeden z opýtaných zvolil možnosť, že práca policajných zložiek na tomto úseku je dostatočná. Aj z dotazníkového

prieskumu, na ktorom sa zúčastnila vybraná reprezentatívna vzorka rómskeho obyvateľstva, je možné vyvodit' hlavné príčiny úžery. Ako hlavná príčina by sa aj v danom prípade mohla označiť chudoba. Druhou hlavnou príčinou je vysoká miera nezamestnanosti. Pri tejto príčine respondenti uvádzajú, že je málo pracovných príležitostí, a preto nemajú dostatočnú možnosť zamestnať sa. Majú nízke sociálne dávky, a tak nemajú inú možnosť, len si požičať. Treťou veľmi dôležitou príčinou, predovšetkým u rómskeho obyvateľstva, je nízka vzdelanostná úroveň a s tým spojená negramotnosť, ktorú sme už spomínali pri respondentoch zastupujúcich policajtov. Táto príčina je hlavným dôvodom, prečo rómske obyvateľstvo reaguje na zlú situáciu tak, že je ochotné si požičať aj pri vysokom úroku. Na prezentované výsledky nadväzuje aj zistenie, že rómski spoluobčania sú ochotní si požičať na vysoký úrok z dôvodu, že nemajú finančné prostriedky na kúpu potravín, hygienických potrieb, teda generálne na základné ľudské potreby.

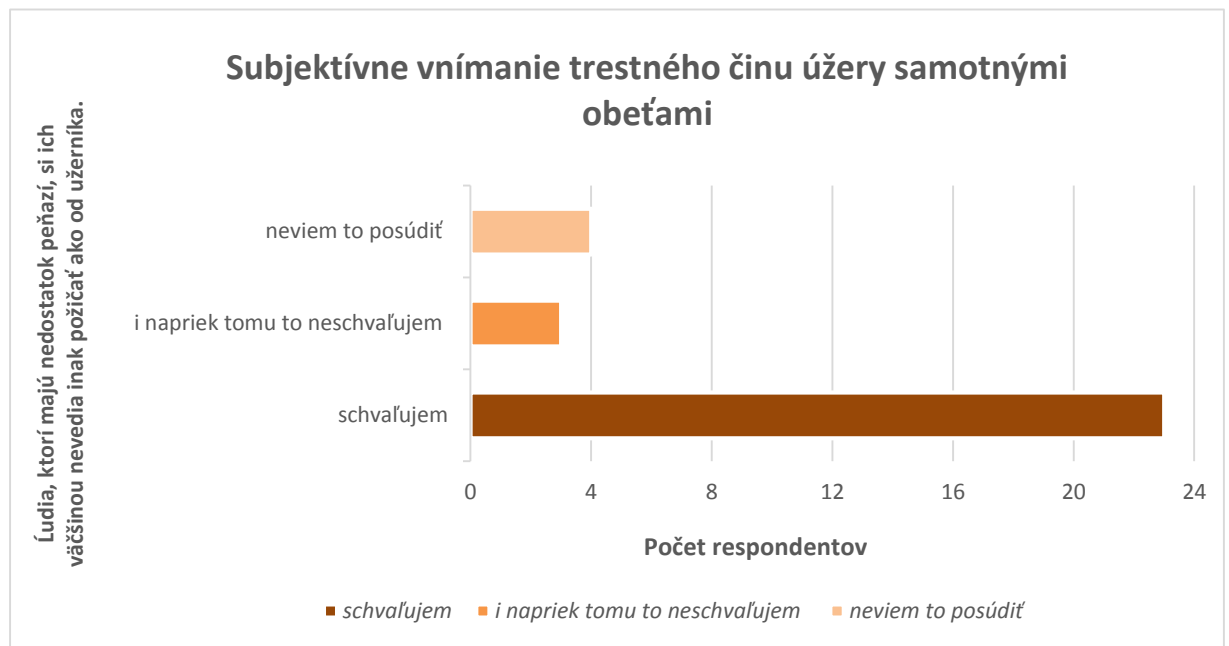
Primárnym cieľom výskumu v jeho druhej fáze bolo zisťovanie a následne analyzovanie subjektívneho vnímania úžery samotnými „obeťami“, teda rómskym obyvateľstvom. Konkrétnejšie sa zisťovalo, či je požičovanie si peniaze na vysoký úrok správne rozhodnutie. Či tí, ktorí majú málo peňazí, si inak nevedia požičať a či vôbec má zmysel bojovať proti tomuto druhu trestnej činnosti. Až 63,3 % zo všetkých respondentov si uvedomuje a vie, že požičovať si peniaze na vysoký úrok nie je správne rozhodnutie, ale až 76,7 % zo všetkých respondentov si myslí, že tí, ktorí majú málo peňazí, si inak nevedia požičať a schvaľujú to. Len 23,3 % si myslí, že proti úžere má zmysel bojovať a, naopak, až 60 % respondentov si myslí, že bojovať proti nej nemá zmysel. Na porovnanie uvádzame aj grafické znázornenie (graf 4a, graf 4b).

Graf 4a Subjektívne vnímanie trestného činu úžery samotnými obeťami

Zdroj: vlastný výskum.

Graf 4b Subjektívne vnímanie trestného činu úžery samotnými obeťami

Zdroj: vlastný výskum.

Doplňujúcim faktom k subjektívnemu vnímaniu úžery samotnými obeťami je aj zistenie, že 60 % všetkých respondentov si myslí, teda uvedomuje si, že úžerník, ktorý požičiava peniaze za vysoké úroky, zneužíva zlú finančnú situáciu požičiavajúceho si, teda obeť. V dotazníkovom prieskume sme sa pýtali aj na to, či respondenti poznajú priamo niekoho, kto sa stal obeťou úžery. Výsledkom bolo, že 40 % respondentov uviedlo, že pozná konkrétnu obeť úžery, a až 60 % uviedlo, že vo svojom okolí nemá a nepozná nikoho, kto by sa stal obeťou úžery.

Pravdepodobnosť nižšieho výskytu úžery, jej potlačenie až eliminácia je podľa výsledkov získaných v druhej fáze výskumu dosiahnuteľná. Názory respondentov zaznamenali zhodu takmer 100 % pri potrebe zvýšiť zamestnanosť, teda znížiť mieru nezamestnanosti. Pri tomto návrhu riešenia, ako potlačiť výskyt úžery, sa zhodli respondenti reprezentujúci policajtov aj respondenti reprezentujúci rómsku menšinu. Z otázky zaoberajúcej sa tolerovaním úžery vyplynulo, že všetkých 100 % respondentov sa zhodlo na tom, že úžeru je potrebné úplne potlačiť a neexistuje pri nej žiadna miera tolerancie. Až 80 % všetkých respondentov sa neocitlo v situácii, v ktorej by sa stali svedkami prípadu úžery, a teda nevedelo na základe vlastnej skúsenosti popísať situáciu a uviesť, čo bolo jej hlavnou príčinou. Dokonca 20 % respondentov ani nevedelo posúdiť, či sa v takejto situácii vôbec ocitlo. Vybraná vzorka respondentov navrhuje (resp. vidí) účinnú možnosť eliminácie úžery v odstránení rómskej neznášanlivosti, resp. v zabezpečení rovnakej príležitosti na trhu práce, ako má obyvateľstvo majoritnej skupiny. Ďalšie riešenie vidia v otvorenej debate o úžere v rómskej komunite, kde by sa diskutovalo hlavne o tom, ako sa nestat' obeťou úžery, ako aj o možných rizikách a prevencii tohto činu. Za zmienku stojí aj to, že respondenti nachádzajú riešenie úžery aj v zodpovednejšej výchove svojich detí a ich lepšom vzdelávaní v školských zariadeniach.

Záver a odporúčania

Úžera je negatívny a komplikovaný jav, ktorý nemá miesto v dnešnej modernej spoločnosti. Z uvedeného dôvodu sme sa v rámci nášho výskumu snažili zistiť aj určité

návrhy na jeho elimináciu. Vybraná vzorka respondentov vidí účinnú možnosť eliminácie úžery v odstránení neznášanlivosti, resp. v zabezpečení rovnakej príležitosti na trhu práce pre rómsku menšinu, ako má obyvateľstvo majoritnej skupiny. Zároveň návrhy smerovali k otvorenej debate o úžere v rómskej komunite, kde by sa diskutovalo hlavne o tom, ako sa nestáť obeťou úžery. Za zmienku stojí aj riešenie, ktorého výsledkom má byť zodpovednejší prístup pri výchove rómskych detí a v ich lepšom vzdelávaní. Ďalšie riešenie respondenti vidia v prijatí zákona, ktorý stanovuje, kedy je úrok neprimeraný a kedy by sa klasifikoval ako trestný čin úžery. V tomto smere vidíme zlepšenie v tom, že k 01. 06. 2014 začala platiť novela Občianskeho zákonníka, ktorou sa po päťdesiatich rokoch opätovne zaviedol civilnoprávny pojem úžery. K tejto skupine riešení môžeme zaradiť aj intenzívnejšie využívanie zákona o preukazovaní pôvodu majetku v rámci trestného konania, keďže mnoho úžerníkov vlastní majetok nezodpovedajúci ich príjmom. Ďalším riešením, ktoré vyplýva z prieskumu, je venovanie zvýšenej pozornosti kritickým skupinám obetí úžery a na druhej strane všimanie si osôb, ktoré nie sú zamestnané, majú kontakt na sociálne slabšie skupiny obyvateľstva a ich spôsob života a majetok nezodpovedá ich postaveniu v spoločnosti. V tomto smere sa ako účinná ukazuje aj spolupráca s pracovníkmi daňových úradov, živnostenskými úradmi a ďalšími relevantnými subjektmi. Ako ďalšie účinné opatrenie proti úžere môže byť vyplácanie dávok v hmotnej núdzi a príspevkov cez obce ako osobitných príjemcov. Ide hlavne o opatrenie pre tie regióny, v ktorých je podozrenie z úžery. Za povšimnutie stojí aj riešenie spočívajúce v možnosti požičať si menšie finančné sumy v hotovosti od štátu, resp. samosprávy, s adekvátnym úrokom. Z preventívneho hľadiska je potrebné medializovať prípady, pri ktorých došlo k právoplatnému odsúdeniu páchatel'ov úžery, a to nielen v celoslovenských, ale aj v rómskych médiách. Väčšina respondentov taktiež upozornila na potrebu zriadenia špecializovaného útvaru, do ktorého pôsobnosti by patrilo odhaľovanie, dokumentovanie a vyšetrovanie trestného činu úžery.

Literatúra

JUHAŠČÍKOVÁ, J. a kol. *Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR*. Vybrané výsledky Sčítania obyvateľ'ov, domov a bytov 2011. Bratislava 2012, 91 s. ISBN 978-80-8121-144-7.

Zákon č. 106/2014 Z. z., ktorým sa mení a doplňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a o zmene doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 128/2002 Z. z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 527/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách a o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľ'ov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k zákonu č. 106/2014 Z. z., ktorým sa mení a doplňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a o zmene doplnení niektorých zákonov.

Evidenčno-štatistický systém kriminality Prezídia Policajného zboru.

Analýza trestnej činnosti úžery na Slovensku a návrh na jej riešenie.
<http://www.civil.gov.sk/archiv/casopis/2004/22/2212zc.htm/>.

Štatistický úrad Slovenskej republiky. <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4>.

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2013.html?page_id=268686.

Key words: Usury, usurer, research, crime, legal action, execution, investigator, Roma minority, victims of usury.

Summary

This contribution indicates a change in legislation relevant laws, which collectively form a more effective instrument to protect the rights of citizens from usurious practices. Also in this contribution are presented the results of my own research, which the authors wanted to map the level of crime committed in the form of usury for the relevant period and through a questionnaire to determine views on the crime of individual respondents.

*JUDr. Marek Tkačik, PhD.
Národná kriminálna agentúra P PZ
e-mail: marek.tkacik@minv.sk*

*Mgr. Jozef Antoš
Univerzita Komenského v Bratislave
Prírodovedecká fakulta
e-mail: dodo.antos@gmail.com*

Recenzent: JUDr. Veronika Marková, PhD.